

Об'єкти та суб'єкти державного регулювання економіки

Багаторічні спостереження засвідчують, що ринкова економіка розвивається циклічно: економічне зростання змінює спад виробництва, а процвітання – криза й депресія. Ці коливання відбуваються зі сталою послідовністю і у чітко визначених межах. Це дає можливість розглядати циклічність як загальну закономірність економічного розвитку.

Економічний цикл – це рух виробництва від закінчення попередньої кризи до початку наступної. Кожен цикл складається з п'яти фаз: *пожвавлення, піднесення, бум, падіння, криза*.

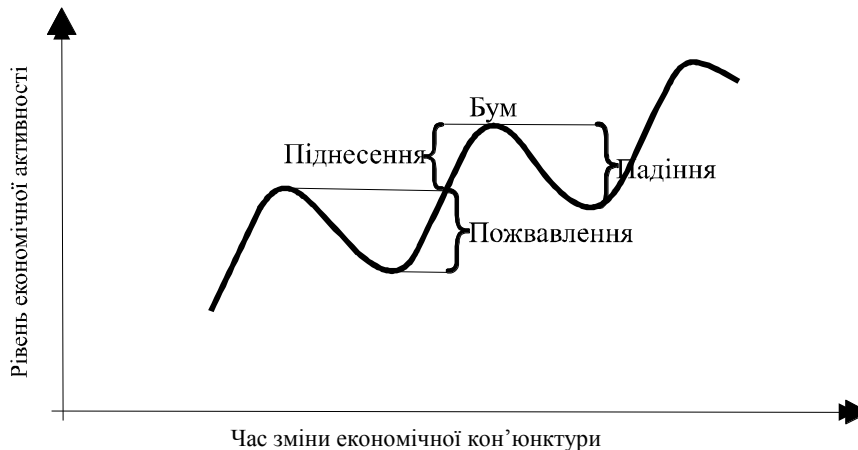

Рис. 1. Економічний цикл

Розрізняють три групи циклів:

- **короткі** (малі), тривалість 3-4 роки, пов'язані з відновленням рівноваги на споживчому ринку, їх основою є грошові відносини;
- **середні** (промислові) цикли, тривають 7-11 років, вони пов'язані зі зміною попиту на засоби виробництва, матеріальна основа – необхідність оновлення основного капіталу;
- **довгі хвилі**, термін 40-60 років, пов'язані зі змінами в технологічному прогресі, основа – зміна поколінь машин.

На стадії піднесення цикл супроводжується швидко зростаючими темпами інфляції, на стадії падіння – зростанням безробіття.

Найважливішим об'єктом державного регулювання економіки є нагромадження капіталу. Тому державна економічна політика заохочення нагромадження відповідає економічним інтересам суб'єктів господарства. Одночасно державне регулювання нагромадження опосередковано слугує й іншим об'єктам державного регулювання

економіки. Створюючи додаткові стимули та можливості в різний час усім інвесторам або окремим групам по галузях та територіях органи регулювання впливають на економічний цикл, структуру виробництва та зайнятість населення.

Регулювання зайнятості – це підтримання нормального, з погляду ринкової економіки, співвідношення між попитом та пропозицією робочої сили. Це співвідношення повинне задовольняти потребу економіки у кваліфікованих працівниках, заробітна плата яких повинна бути мотивацією праці.

Безробіття – це неспроможність економічної системи повністю використовувати наявний ресурс „робоча сила”, наявність значної кількості людей, які не можуть знайти роботу, що відповідає їх фаховій підготовці та професійному рівню. Історично сформувалось три форми безробіття:

фрикційне – пов’язане з добровільним чи вимушеним пошуком або очікуванням роботи в умовах наявності незайнятих робочих місць, які відповідають фаху безробітних. Воно може відбуватись внаслідок зміни місця проживання або пошуку кращого місця роботи;

структурне – пов’язане з вивільненням робочої сили під впливом структурних зрушень в економіці, які змінюють попит на певні професії. Воно виникає внаслідок змін споживчого попиту на певні види продукції;

циклічне – пов’язане із загальним занепадом виробництва (фазою падіння економічного циклу) та скороченням його обсягів.

Фрикційне та структурне безробіття існують завжди, тому їх додаток називають **природним рівнем безробіття**.

Приховане безробіття – стан, коли робітники формально є зайнятими, але реально не працюють та не отримують доходів. Ситуація властива Україні.

Постійним об’єктом уваги державних органів регулювання є забезпечення стабільності національної валюти та грошового обігу, стримування інфляції, що становить серйозну небезпеку для економіки. Регулювання грошового обігу опосередковано впливає також на нагромадження, ціни, соціальні відносини.

Інфляція – це знецінення грошей, виражене у вигляді підвищення загального рівня цін. Підвищення цін на окремі товари не є інфляцією, нею вважається підвищення цін на усі товари.

За причинами виникнення розрізняють інфляцію попиту та інфляцію витрат (пропозиції). **Інфляція попиту** характеризує стан економіки, коли купівельна спроможність покупців перевищує кількість доступних товарів, тобто має місце переважання попиту над пропозицією („гроші полюють на товари”). В більшості випадків, причиною її виникнення є надмірна грошова емісія.

Інфляція витрат має місце у випадку подорожчання витрат на виробництво, коли економіка наближається до межі виробничих можливостей. Найчастіше джерелами інфляції витрат є необґрунтоване підвищення номінальної заробітної плати та цін на енергоносії.

За формами виразу інфляція буває відкритою та прихованою. **Прихована інфляція** – це явище, властиве більшою мірою командній системі економіки, коли незважаючи на підвищення вартості виготовлення продукції, ціни стримуються державними методами.

В залежності від темпів зростання розрізняють:

- **повзучу** інфляцію, 5-8% на рік, яка є прогнозованою та певною мірою позитивною;
- **галопуючу**, 20-80% на рік, яка є негативним явищем;
- **гіперінфляцію**, більше 100% на рік, яка викликає загальну руйнацію економіки.

Дефляція – зниження загального рівня цін у порівнянні з минулим періодом. Негативне явище для економіки в цілому, виникає під час економічної кризи та скорочення доходів населення.

Інфляція пов'язана з безробіттям, це доводить **крива Філліпса**, вона вказує на зворотну залежність між цими явищами: **з підвищенням рівня безробіття зменшується рівень інфляції**. Значення кривої Філліпса полягає в тому, що вона дає орієнтири вибору економічної політики держави: або боротьба з інфляцією, або з безробіттям.

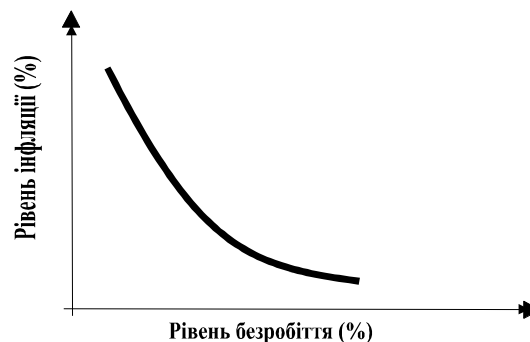

Рис. 2. Крива Філліпса

Найбільш негативним явищем в економіці є **стагфляція** – швидке знецінення грошей, що супроводжується падінням обсягів виробництва і зростанням рівня безробіття. Вона заперечує криву Філліпса і виникає в економіці дуже рідко.

Одним з головних об'єктів регулювання є ціни. Динаміка та структура цін відображає стан економіки. Водночас самі ціни значно впливають на структуру господарства, умови капіталовкладень, стійкість національної валюти, соціальну стабільність.

Дуже важливим об'єктом регулювання є тіньова економіка. Виділяють два види **негативного підприємництва**: **насильницька діяльність**, пов'язана із силовими методами отримання благ, або **злочинність**, та **тіньова економіка**, що поділяється на **неофіційну** (тобто ту, що уникає державного податкового та статистичного обліку) і **фіктивну** економіку, що пов'язана з ошукуванням партнерів та клієнтів, тобто **шахрайство**.

Витрати переливу – витрати на виробництво, що здійснюють „треті” особи, які не є виробниками або споживачами певного товару. Так, особи, що мешкають поруч із заводом, який забруднює навколишнє середовище, витрачають своє здоров’я в процесі роботи цього підприємства, без відповідного відшкодування.

Квазісуспільні блага – освіта, бібліотеки, музеї, автошляхи, медицина тощо. На відміну від суспільних благ, вони можуть бути виключені з процесу споживання.

У цілому ж головною метою державного регулювання економіки є забезпечення економічної і соціальної стабільності та зміцнення економічної безпеки держави. З цього випливають конкретні завдання, без виконання яких головної мети досягти не можна. Ці конкретні цілі нерозривно пов’язані з об’єктами державного регулювання економіки. Сюди належить також удосконалення галузевої та регіональної структури господарства, поліпшення стану довкілля

Названі цілі, хоч і неоднакові за значенням та масштабами, однак перебувають у тісному взаємозв’язку. Частіше за все одну мету не можна поставити та досягти незалежно від інших.

З практичного погляду ДРЕ – це сфера діяльності держави для цілеспрямованого впливу на поведінку учасників ринкових відносин з метою забезпечення пріоритетів державної економічної політики.

Вважається, що первинним суб’єктом державного регулювання є людина (громадянин). У демократичному суспільстві громадянин (споживач) висловлює і захищає свої інтереси як виборець за допомогою механізму голосування. Але виборці безпосередньо обирають не напрямки соціально-економічної політики або методи та засоби ДРЕ, а лише склад органів державної влади. Отже, суб’єктом державного регулювання економіки стає держава в особі державних органів (президента, парламенту, уряду, місцевих адміністрацій).

Суб’єкти державного регулювання економіки – це носії, виразники та виконавці господарських інтересів. **Носії** інтересів – це соціальні групи, наймані робітники та власники підприємств, фермери та земельні власники, управлінці та акціонери, інвестори та ін. У кожній з цих груп є свої інтереси, зумовлені їхнім соціально-економічним становищем, а також належністю до того чи іншого регіону, виду діяльності.

Виразниками господарських інтересів у ринковій економіці є об’єднання, асоціації, спілки підприємців і фермерів, *профспілки*, політичні партії, громадські організації.

Виконавцями господарських інтересів держави є органи державної та місцевої влади, а також Національний банк.

Основні функції ДРЕ:

1. **Цільова** – полягає у визначенні цілей, пріоритетів і основних напрямків розвитку національної економіки.

2. **Стимулююча** передбачає формування регуляторів, здатних ефективно впливати на діяльність господарюючих суб’єктів і стимулювати економічні процеси у бажаному для суспільства напрямку.

3. **Нормативна** (регламентуюча) – держава за допомогою законів, законодавчих актів та нормативів встановлює певні правила діяльності для суб'єктів економіки, визначає правовий простір.

4. **Коригуюча** – зводиться до коригування розподілу ресурсів в економіці з метою розвитку прогресивних процесів, усунення негативних екстерналій і забезпечення нормальних соціально–економічних умов життя суспільства.

5. **Соціальна** – передбачає регулювання державою соціально–економічних відносин, перерозподіл доходів, забезпечення соціального захисту і соціальних гарантій, збереження навколишнього середовища тощо.

6. **Безпосереднє управління неринковим сектором** економіки – регулювання державного сектору економіки, створення суспільних благ і товарів.

7. **Контролююча** – означає державний нагляд і контроль за виконанням та дотриманням законів, нормативних актів, економічних, екологічних і соціальних стандартів тощо.

Основними **принципами** державного регулювання економіки є: наукова обґрунтованість; погодження інтересів; системність; цілеспрямованість; пріоритетність; комплексність; адаптація до кожної конкретної ситуації; ефективність.

Треба мати на увазі, що держава втручається в ринкову систему лише настільки, наскільки це потрібно для підтримання стійкості та макроекономічної рівноваги, а також для забезпечення роботи механізмів конкуренції. Тобто державне втручання в економіку має бути обмеженим, бо надмірна активність держави може породжувати негативні тенденції та наслідки. Державне регулювання економіки повинне враховувати рівень розвитку народного господарства країни в комплексі з національною специфікою.

Використана література:

1. Яковенко Р. В. Національна економіка : навч. посіб. / Роман Яковенко. – Кіровоград : „Пік”, 2009. – 548 с. : іл.

2. Яковенко Р. В. Національна економіка : навч. посіб. / Роман Яковенко. – [2-ге вид., випр.]. – Кіровоград : „КОД”, 2010. – 548 с. : іл.

3. Яковенко Р. В. Тлумачний англо-український словник економічних термінів з елементами теорії та проблематики. Дидактичний довідник / Роман Яковенко. – [Вид. 2-ге, випр.]. – Кіровоград : видавець Лисенко В.Ф., 2015. – 130 с.

4. Яковенко Р. В. Основи теорії економіки для технічних спеціальностей : навч. посіб / Роман Яковенко. – Кіровоград : „Поліграф-Сервіс”, 2009. – 120 с. : іл.

5. Яковенко Р. В. Державне регулювання економіки : конспект лекцій / Роман Яковенко. – Кіровоград : КНТУ, 2012. – 40 с. : іл.

Р. В. ЯКОВЕНКО,

к.е.н., доцент